

ADAPTAREA GRAFICĂ A ANGLICISMELOR ÎN LIMBILE ROMÂNĂ ȘI BULGARĂ

Rumyana Lyutakova
Sofia, Bulgaria

Împrumutul de lexic de origine engleză în limbile europene și, în special, în română și bulgară a căpătat în ultimii ani o mare intensitate. Ducându-și începuturile relativ târzii - din a doua jumătate a sec. al XIX-lea prin cazuri izolate, influența engleză s-a transformat astăzi în cea mai puternică sursă de îmbogățire a vocabularului. Spre deosebire de împrumuturile englezești din trecut preluate excepțional prin limbi intermediare (franceza, rusa, germana, italiana), anglicismele* de astăzi tind să fie adoptate pe cale directă.

În comparație cu contactele lingvistice care se realizează pe principiul geografic, pe baza vecinătății sau „colonial”, ca urmare a dominației unui popor asupra altuia, influența engleză reprezintă o manifestare a contactelor realizate la distanță, ca și cele cu alte limbi de cultură (franceza, rusa, germana, italiana). În legătură cu aceasta, ea se efectuează unidirecțional (dinspre engleză spre română și bulgară), are caracter deliberat și constă în împrumutul cult sau savant, spre deosebire de cel popular, spontan și bidirecțional, condiționat de conviețuirea comunităților care vorbeau limbi diferite și de bilingvismul natural la contactele regionale. În plus, influența engleză este un fenomen internațional – anglicismele alcătuiesc o parte considerabilă din fondul lexical internațional și reprezintă o consecință a rolului de

[*] Termenul *anglicism* este folosit în lingvistică cu mai multe sensuri, care uneori se contrazic. Aici a fost adoptată definiția propusă de Mioara Avram: „o unitate lingvistică (nu numai cuvânt, ci și formant, expresie frazeologică, sens sau construcție gramaticală) și chiar tip de pronunțare sau/și scriere de origine engleză, indiferent de varietatea teritorială a englezei. Deși termenul pare să aibă o conotație negativă (ca specie de străinism sau xenism...), nu-l restrâng nicidecum la împrumuturile neadaptate sau/și inutile.” (Avram, 1997, p. 11) Acesta este recomandat și din considerentul că are o largă răspândire internațională (v. Dancev 1981, p. 191). Din punct de vedere etimologic sunt considerate anglicisme cuvintele care își trag originea din engleză (cuvinte de origine autohtonă, creații englezești denotând obiecte inventate sau fenomene apărute în țările anglofone, chiar dacă pentru acestea a fost utilizat uneori material de altă origine.

LINGVISTICĂ

frunte jucat în zilele noastre de Statele Unite în domeniul politicii, economiei, științei și tehnicii, muzicii contemporane etc.

O caracteristică universală a contactelor lingvistice în contemporaneitate, spre deosebire de cele efectuate în trecut, o constituie prioritatea împrumutului vizual sau scris, față de cel oral sau auditiv (v. Deroy, 1956. p.210). Mijloacele moderne de comunicare și relațiile culturale intense asigură anglicismelor pătrunderea lor atât pe cale orală, cât și în scris. Așadar, intrate în limba receptoare, acestea urmează să fie integrate nu numai în sistemul fonetico-fonologic, ci și în cel grafematic.

Caracterul influenței lingvistice este strâns legat de procesul și rezultatele adaptării cuvintelor noi la sistemul limbii primitoare. Integrarea se realizează la diferitele niveluri lingvistice – fonetico-fonologic, morfologic, lexical. Pe lângă aceste tipuri de adaptare se poate vorbi și de adaptare grafică, avându-se în vedere modificările care ar trebui să apară în grafia cuvântului străin. Cu mult mai obligatoriu este acest proces când un anglicism este adoptat de o limbă care utilizează alt alfabet, cum este cazul bulgarei unde scrierea se efectuează prin intermediul literelor chirilice.

Dedicăm acest articol adaptării grafice, întrucât aceasta constituie un aspect important al adaptării în general și prezintă numeroase diferențe la anglicismele din română și bulgară.

1. Particularitățile sistemelor grafematice ale celor trei limbi. Codul oral și codul scris.

Diferențele dintre sistemele grafematice ale celor trei limbi și principiile pe care este bazat scrisul fiecăreia sunt de foarte mare importanță pentru adaptarea anglicismelor.

Pentru nevoile comunicării scrise limbile engleză și română au adoptat alfabetul latin, potrivit fiecăreia la specificul sistemului său fonologic. Limba bulgară folosește scrierea chirilică, ceea ce înseamnă că, împrumutând cuvintele străine în scris, trebuie să transpună aspectul lor grafic dintr-unul în alt sistem grafematic.

În ce privește principiile ortografiei, engleza întrebunțează scrierea etimologică, tradițională sau istorică, deci grafia unităților lingvistice reflectă pronunțarea lor din trecut și se caracterizează prin discordanța dintre rostirea reală și forma scrisă. Sistemele ortografice ale românei și bulgarei sunt clădite pe principiul fonematic, adică pe corespondența dintre fonem și grafem.

Codul scris este strâns legat de cel oral, reflectând în mod vizual structura fonologică a cuvintelor, deci, în mod normal, grafia este secundară, există pe baza vorbirii. Așadar în limbi cu sisteme ortografice fonematice adaptarea împrumuturilor se va desfășura în direcția spre atingerea corespondenței dintre aspectul lor sonor și cel vizual.

În bulgară adaptarea anglicismelor se realizează prin două procedee principale – transcrierea și transliterația. Transcrierea constă în redarea vizuală a aspectului sonor al anglicismului prin unitățile sistemului grafematic bulgăresc, iar transliterația reprezintă substituirea grafemelor sau grupurilor de grafeme latinești prin literele chirilice. Cea mai mare parte a anglicismelor se preiau prin transcriere, îndeosebi în perioada actuală, ceea ce înseamnă că în bulgară adaptarea grafică este strâns legată de cea fonetico-fonologică, fiind drept consecință a redării modului de pronunțare. Cele două tipuri de adaptare se petrec concomitent din cauza obligativității de transpunere într-un sistem grafematic diferit.

În română procesul decurge destul de lent. Anglicismele pătrund cu grafiile lor originară și pot circula ca atare într-o perioadă îndelungată, în timp ce se stabilește rostirea lor unică. Ulterior pornește procesul de potrivire a scrisului conform normelor ortografice românești.

2. Normele ortografice

În caz că există oscilații la forma unui cuvânt norma este cea care vine în soluționarea nesiguranței la scriere. Norma este bazată pe principiile fundamentale ale sistemului grafematic al unei limbi și, luând în considerație pe de o parte regulile ortografice, iar pe de alta - uzul general, ia decizii pe care dintre variantele posibile s-o recomande. Adeseori, însă, norma este confruntată cu dilema de a da întâietate uzului sau rigorii logice, structurale.

Lucrările ortografice bulgare indică acele forme vizuale care decurg din fonetismul împrumuturilor acceptat de normă. De obicei, variantele grafice specificate în dicționare reprezintă și variantele fonetico-fonologice.

Lucrurile stau mai complicat în română. Pe lângă grafiile potrivit pronunțării, regulile normative ale limbii române admit menținerea scrisului etimologic la cuvinte de origine străină (cf. ÎOOP, p.37). Această practică este întărită de principiul de păstrare obligatorie a formelor vizuale la numele proprii.

Grafiile pentru care optează diferitele dicționare nu coincid întotdeauna. Uneori norma este în dificultate să aleagă una dintre posibilitățile de scriere și în multe cazuri propune variante grafice libere, astfel indicând direcția și etapa adaptării. Adesea, ca să nu se manifeste conservatoare, recomandă forme identice cu cele englezești și prin aceasta încetinește procesul asimilării.

Sunt și situații în care norma prevede grafii prin care să fie evidențiată relația etimologică cu unități mai vechi din vocabular: *marcher* și *parching* au fost recomandate de DOOM din considerentul de a se reliefa legătura cu *a marca*, *a parca* (v. M.Avram. 1997. p.15).

Normarea ortografică diferită a unor cuvinte din aceeași familie poate fi explicată ca rezultatul gradului diferit de adaptare la data normării: de ex.: *aut*,

LINGVISTICĂ

cnocaut, *taim-aut* și *ofsaid* față de *outsider*, *play-off*, *folclor* față de *folk* (ibid.), *forhend* față de *backhand* (DEX), unde cel din urmă a rămas la treapta inițială de adaptare, fiind folosit mai rar decât primul, din cauza răspândirii sinonimului său de origine franceză *rever*.

Lucrările normative pe care le-am consultat în scopurile lucrării de față sunt următoarele: pentru română – ÎOOP, DOOM, DEX, DCR; DN, MDN; pentru bulgară – РППП, БТР, РЧД-БАН, РЧД-ЕЛПИС, РННД. În legătură cu împrumuturi neînregistrate sau cu grafii controversate am luat în considerație și notele lingviștilor în lucrările de specialitate. Întrucât numeroase anglicisme recente nu sunt incluse încă în dicționare, am avut în vedere formele cu care circulă în uz.

3. Probleme apărute la redarea grafică

3.1. Grafemele specifice

3.1.1. Grafemele geminate

După regulile ortografice ale limbii române „consoanele duble se scriu numai acolo unde redau o realitate fonetică”, ca în *accelera*, *accent*, precum și la derivatele prefixale în caz de coincidență a celor două consoane vecine: *innoda*, *transsiberian* (ÎOOP, p.17). Sunt destul de multe anglicisme a căror grafie se caracterizează prin grafeme geminate. În majoritatea cazurilor acestea circulă și în variante cu un singur grafem. Trebuie precizat că grupurile de două grafeme identice sunt cele mai instabile și sunt primele care se supun procesului de adaptare.

Iată câteva exemple de cuvinte cu astfel de grafii, împărțite în trei categorii după modul de redare a grafemelor duble.

Se scriu deocamdată numai cu grafeme geminate:

best-seller, *business*, *challenge*, *fitness*, *hobby*, *jogging*, *killer*, *lobby*, *play-off*, *puzzle*, *reggae*, *scrabble*, *thriller* etc.

Circulă în variante:

bluff / *bluf* (ÎOOP, DOOM, DEX, MDN)

boss (DEX) / *bos* (MDN, DOOM- face mai ușor pl.*boși*), *bos(s)* (DCR)

congressman / *congresman* (DOOM, DEX, MDN)

jazz / *jaz* (ÎOOP, DOOM, DEX, MDN);

jazzband / *jazband*(DOOM, DEX)

jazzman / *jazman* (DCR: scris și *jazzman*);

kidnapping(DEX, DOOM, MDN) / *kidnaping* (DCR)

rapper / *raper* (MDN, DCR: scris și *rapper*)

scanner / *scaner* (MDN, DEX: scris și *scanner*, DCR: scris și *scanner*)

staff (DCR, MDN) / *staf*

stress / stres (DOOM, DEX, MDN)

uppercut / upercut(DOOM, DEX, MDN)

În presă și literatură circulă toate variantele prezentate. Am indicat în paranteze grafiile recomandate de lucrările normative. Din lista lor reiese că norma preferă redarea grafemelor geminate printr-unul singur.

S-au adaptat cu un singur grafem:

boicot < engl. *boycott*;

ofset < engl. *offset*

bulldog < engl. *bulldog*

seter < engl. *setter*

cros < engl. *cross(-country)*

stoper < engl. *stopper*

ofsaid < engl. *off-side*

tenis < engl. *tennis*

În bulgară grafemele duble se reduc în mod obligatoriu la un singur semn: *блъф, бос, конгресмен, джаз, джогинг, офсет, пъзъл, рапър, реге, скенер, стрес, тенис, хоби* etc. Acest fenomen nu se datorează numai transliterației, ci și particularităților ortografice ale bulgarei, unde grafemele geminate constituie excepții și, dacă există, sunt marca structurii morfologice a cuvântului (cf., de ex., *пролетта* (rezultat al alăturării articolului hotărât), *есенни* (indică sufixul *-ен*). Dovada în acest sens o constituie faptul că în rusă, în ciuda transpunerii în alt sistem grafic, se mențin combinațiile grafice duble, de pildă *доллар* (<engl. *dollar*), *теннис* (<*tennis*), *тоннель* (< *tunnel*), *триллер* (< *thriller*), *хеппи-энд* (< *happy-ending*), *хобби* (< *hobby*).

3.1.2. Alte grafeme

Grupul redundant de grafeme *ck* se substituie în cuvinte adaptate prin *c / ch*: engl. *back* > *bec*, *cocktail* > *cocteil*, *docker* > *docher*, *knock-down* > *cnocdaun*. Se scriu etimologic cu *ck*: *background*, *deck*, *hacker*, *overlock*, *rock*, *shocking*, *snack-bar*, *sticks*. Variații se observă la *pick-up / picup*, *racket / rachet*.

Impresionează faptul că grafemele consonantice se adaptează mai repede decât cele vocalice, o mărturisesc formele hibride recomandate de tipul *beatnic* (rostit cu /i/) < engl. *beatnik*, *punci* (rostit cu /a/) < engl. *punch*.

Grafemul *y* pare foarte rezistent: *brandy*, *country*, *cow-boy*, *hippy*, *lobby*, *sexy*, *story*, *whisky*, *yancheu*, *yard*. S-au asimilat un număr foarte redus de anglicisme: *derbi*, *penalti*, *peni*, *safari*. Anglicismul *play-back* (DEX, MDN) prezintă varianta *pleibec*, iar forma *dandi* < engl. *dandy*, recomandată de DOOM și DEX este respinsă de Th. Hristea (1995, p.45) din cauza caracterului său hibrid, în favoarea lui *dandy*.

LINGVISTICĂ

Menținerea grafiei etimologice ar putea crea confuzii ivite din contradicția sistemelor grafematice ale englezei și românei. Un lucru cunoscut este că grupul *ch* are corespondentul fonemic /tʃ/ în engleză și /k/ în română când este urmat de vocale anterioare. Tocmai din această cauză în română până de curând nu fusese împrumutat anglicismul *chip* /tʃip/, conținutul lui semantic fiind redat de calcul *pastilă* sau de sintagma *circuit integrat*. Datorită caracterului său internațional, însă, cuvântul a pătruns în română și pentru a se evita omografia eventuală cu lexemul vechi *chip* /kip/ acesta și-a adaptat imediat grafia la sistemul românesc: *cip*.

Altfel neconcordanțele la anglicismele pronunțate cu /ć/, marcat în majoritatea cazurilor de grafemul *a*, și adaptate în română cu fonemul /e/, nu reprezintă un factor care să accelereze stabilirea aspectului scris al împrumuturilor după normele românești, de ex. *brandy, cash, dandy, hacker, rap, stand-by, superman* etc.

Scrierea unor anglicisme cu *k, x* în loc de *c, ks* din etimon constituie cazuri de hipercorectitudine, de ex.: *ketering* (pentru *catering*), indicat în DCR ca variantă grafică, *piknik* (*picnic*), *kek* (*chec*), *stixuri* (*sticksuri*), care pot fi întâlnite în uz, fiind percepute ca „mai englezești”.

Și în bulgară poate fi menționată o formă hipercorectă, dar din alte motive. Varianta *оверлог* a împrumutului *оверлок* < engl. *overlock*, este nu numai admisă de normă, ci, se pare, s-a împus decisiv pe seama grafiei corecte. Cauzele aici sunt de ordin fonetic: un fenomen caracteristic bulgarei este asurzirea consoanelor la sfârșit de cuvânt. Din convingerea că *оверлок* reprezintă o formă greșită, care reflectă această asurzire, s-a născut grafia hipercorectă, devenită treptat mai uzuală.

3.2. Siglele

Din punctul de vedere al ortografiei siglele nu creează dificultăți în limba română, acestea se preiau ca atare, fără a fi nevoie de adaptarea lor în continuare.

Acordăm atenție specială problemei adaptării grafice a siglelor, din cauză că în bulgară o parte a lor sunt excluse din principiul transliterației obligatorii. Este interesant că unele abrevieri nu sunt împiedicate să penetreze în bulgară cu grafia latină: *CD, CNN, CV, DJ, DVD, GP, GSM, PC, PR, SMS, SOS, WC*. Dicționarele se abțin deocamdată să le includă din cauză că reprezintă o excepție a regulii de redare cu alfabetul chirilic. Aceste sigle se caracterizează printr-un grad foarte scăzut de adaptare. Grafia lor împiedică integrarea lor și în celelalte sisteme ale limbii – se pronunță cu denumirile literelor englezești, rămân invariabile din punct de vedere morfologic.

Spre a evita dificultățile astfel apărute, unele dintre ele au început să fie ortografiate sub forma de cuvinte întregi, prin transcrierea pronunției lor cu semnele chirilice: *D.J* – *диджей*, *GP* - *джипи*, *LA* - *ел ей*, *PR* – *ну ар*. Singurul caz asemănător din română este vechiul împrumut *WC*, scris și veceu, grafie care însă nu este admisă de normă.

Alte abrevieri tind să se adapteze la sistemul grafematic bulgăresc și circulă în variante: *BBC / ББС, NBA / НБА, VIP / ВИП, PHARE / ФАР*; *e-mail / имеїл, hi-fi / хаї-фи, high-tech / хаї-мек*. În cazul fluctuației *TB / TV* avem de a face cu un exemplu de adaptare inversă, întrucât grafia chirilică există mai de mult decât cealaltă.

Majoritatea siglelor împrumutate sunt asimilate sistemului grafematic bulgăresc: *ACEAH < ASEAN, HATO < NATO, ОПЕК < OPEC, ФАО < FAO, ЦЕФТА < CEFTA etc.*

3.3. Scrierea compuselor

O mare parte din anglicisme fiind cuvinte compuse, se pune problema ortografierii lor în limbile receptoare, dacă acestea trebuie scrise într-un cuvânt, în două cuvinte separate sau unite prin cratimă.

În general se aplică principiile morfo-sintactic și semantic, care atrag atenția asupra sensului și a valorii gramaticale a componentelor, a relațiilor sintactice dintre elemente

Chiar în engleză există variații în ce privește scrierea compuselor, unde există toate cele trei procedee amintite. Totuși, în ultimul timp, în special în cadrul compuselor alcătuite din două substantive, se observă preferința pentru grafia sudată, față de cea caracterizată prin cratimă în perioadele din trecut. La aceasta contribuie și faptul că engleza americană folosește cu predilecție scrierea într-un singur cuvânt (v. Webster, p. 28a.)

Normele limbii române țin cont mai ales de măsura în care părțile componente își păstrează individualitatea morfologică, unindu-se prin liniuță elementele care primesc în flexiune desinența corespunzătoare (ex. *cotă-parte*). (cf. ÎOOP. p.32, M. Avram. 1987. p.57)

În bulgară se dă prioritate relațiilor sintactice dintre componente: raportul de coordonare necesită întrebuițarea cratimei, pe când cel de subordonare duce la grafia într-un singur cuvânt (cf. Manolova, 1991).

Cu toate acestea practica scrierii compuselor este destul de eterogenă la anglicisme. Se dovedește că ortografierea englezească nu se redă în mod obligatoriu în limbile primitoare. Prezentăm o listă a unor exemple din care reies tendințele la adaptarea grafică a compuselor:

LINGVISTICĂ

engl. >	rom. -	bg.
<i>best-seller</i>	<i>best-seller</i>	<i>бестселър</i>
<i>bodyguard</i>	<i>body-guard / bodyguard</i>	<i>бодигард</i>
<i>compact disk</i>	<i>compact-disc</i>	<i>компакт-диск</i>
<i>cowboy</i>	<i>cow-boy</i>	<i>каубой</i>
<i>fair play</i>	<i>fairplay / fair-play</i>	<i>ферплей</i>
<i>knock-down</i>	<i>knocdaun</i>	<i>нокдаун</i>
<i>knock-out</i>	<i>knocaut</i>	<i>нокаут</i>
<i>know-how</i>	<i>know-how</i>	<i>ноу-хау / ноу хау</i>
<i>lock-out</i>	<i>lock-out</i>	<i>локаут</i>
<i>mass media</i>	<i>mass-media</i>	<i>масмедия</i>
<i>non-stop</i>	<i>nonstop / non-stop</i>	<i>нонстоп</i>
<i>off shore</i>	<i>off-shore</i>	<i>офшор</i>
<i>pacemaker</i>	<i>pace-maker</i>	<i>пейсмейкър</i>
<i>play-back</i>	<i>play-back / pleibec</i>	<i>плейбек</i>
<i>set ball</i>	<i>setbol</i>	<i>сетбол</i>
<i>sex appeal</i>	<i>sex-appeal / sexapil</i>	<i>сексапил</i>
<i>show business</i>	<i>show-business</i>	<i>шоу бизнес</i>
<i>stand-by</i>	<i>stand-by</i>	<i>стендбай</i>
<i>striptease</i>	<i>strip-tease</i>	<i>стриптийз</i>
<i>talk show</i>	<i>talk-show</i>	<i>токишоу</i>
<i>weekend</i>	<i>week-end</i>	<i>уикенд</i>

Precizăm că grafiile indicate nu sunt singurele care pot fi întâlnite în uz; exemplele prezentate sunt cele normate de dicționare.

Din lista înfățișată se poate desprinde clar tendința de scriere a compuselor de origine engleză în cele două limbi primitoare. Impresionează faptul că limba română recurge foarte frecvent la cratimă, chiar atunci când aceasta nu mai este valabilă în forma originară. În schimb, bulgara tinde spre grafiile sudate și în cazurile sintagmelor libere sau cu liniuță din engleză. Acest fenomen poate fi explicat prin câțiva factori. Compunerea este un procedeu foarte răspândit în limbile germanice și în cele slave, în timp ce limbile romanice sunt limbi de tip derivativ, ceea ce determină receptarea mai dificilă a compuselor ca un cuvânt de sinestătător; franceza, ca limbă romanică, de asemenea preferă grafiile cu liniuță. Majoritatea anglicismelor compuse sunt formate din două substantive care intră în relația sintactică de subordonare determinant + determinat – o topică improprie limbilor romanice, ce

provoacă necesitatea de a evidenția caracterul străin al structurilor. În cazul substantivării în engleză a unui verb complex, normele ortografice stabilesc ca unirea dintre verb și particula adverbială să se realizeze prin cratimă, de ex. *play off* – verb, dar *play-off* – substantiv. Întrucât în majoritatea cazurilor se preiau tocmai substantivele, trecerea din engleză în română se efectuează fără modificări în scris, pe când după transcrierea în bulgară se pierde transparența componentelor și cuvântul este perceput ca unul singur.

Pe de altă parte, numeroasele variații ortografice se datorează procesului de adaptare nedefinitivat și sentimentului de caracter străin al anglicismelor mai noi. Nu poate fi neglijat probabil și factorul psiholingvistic, și anume, dorința vorbitorilor de a-și demonstra cunoștințele de engleză. La etapa asimilării, însă, împrumuturile formate prin compunere se redau nu numai prin grafemele proprii limbii receptoare, ci și scrise într-un singur cuvânt. O dovadă în acest sens o constituie evoluția împrumutului *a cnocauta* care a fost atestat în anul 1934 sub forma de *knock outa*, ortografiat în două cuvinte, sudat mai târziu (prin 1937): *a knockauta*, iar în 1958 înregistrat cu scrierea fonetică *a cnockauta* (v. Seche, 1959, p. 96).

Complexitatea problemei referitoare la ortografierea cuvintelor compuse necesită o cercetare detaliată atât pentru fundamentarea teoretică, cât și pentru soluționarea reală a controverselor normative.

4. Grafia și celelalte tipuri de adaptare

4.1. Adaptarea grafică și cea fonologică

Se poate afirma că astăzi majoritatea anglicismelor intră în limbile receptoare simultan cu aspectul lor grafic și pronunția. În perioadele anterioare însă contactele lingvistice erau mai limitate, uneori singura sursă de anglicisme fiind textele scrise, astfel încât o parte a cuvintelor englezești își adaptau rostirea după reprezentarea lor grafică originală. Acest lucru este valabil îndeosebi în cazul românei din cauza scrisului comun cu engleza cu alfabet latin.

În bulgară, din nevoia de a reda cuvântul străin prin literele chirilice, adaptarea fonetico-fonologică se efectuează înaintea deciziei asupra formei sale grafice și anglicismul se impune sub forma sa transcrisă, adică a fost aleasă grafia care reflectă pronunțarea originală a cuvântului. Acest procedeu este larg răspândit în cazul bulgarei, căci reduce distanța formei împrumutate obținută din transpunerea în alfabet chirilic. A doua posibilitate de pătrundere a anglicismului - pe cale scrisă, o constituie păstrarea fidelă a aspectului grafic al cuvântului englez în română, și transliterația lui în bulgară - procedeu din ce în ce mai puțin aplicat la neologisme.

Scrierea cu literele latine în română și folosirea alfabetului chirilic în bulgară dau naștere la unele deosebiri ale anglicismelor din cele două limbi decurgând din alegerea diferită dintre cele două posibilități: prin urmare, este ușor explicabil, de ce

LINGVISTICĂ

exemplele de adaptare a pronunției după grafie sunt mult mai numeroase în română decât în bulgară:

Iată câteva exemple care arată rolul grafiei la adaptarea fonetică a unor anglicisme în română, la care bulgara a preferat transcrierea:

engl. *auditor* /ɔːdɪtər/ > rom. *audit* /audit/, *auditor* /auditor/ - bg. *о̀дум* /odit/, *о̀думор* /oditor/;

engl. *behaviourism* /biheivjərizəm/ > rom. *behaviorism* /behaviorism/ - bg. *бихейвиоризъм* /biheiviorizəm/;

engl. *bodyguard* /bɒdɪgɑːd / > rom. *bodyguard* /bodigward/ - bg. *бодигард* /bodigard/. Redarea lui /w/ în română poate fi considerată o manifestare a hipercorectitudinii. Totuși, de remarcat că în română apare și varianta „corectă” /bodigard/, care, se pare, devine tot mai răspândită;

engl. *canoe* /kənuː/ > rom. *canoe* /kanoe/, bg. *кану* /kanu/;

engl. *clown* /klaʊn/ > rom. *clown* /klovn/ – bg. *клоун* /kloun/;

engl. *cutter* /kʌtər/ > rom. *cuter* /kuter/ – bg. *катер* /kater/. În bulgară a pătruns prin rusă, ceea ce explică substituția /u/ > /a/;

engl. *football* /fʊtbɔːl/ > rom. *foțbal* /foțbal/, bg. *футбол* /futbol/;

engl. *to interview* /ɪntəvjuː/ > rom. *a intervieva* /intervieva/ - bg. *интервюирам* /inervjuiram/. De fapt româna redă grafia din limba mediatoare – franceza: *interviewer*;

engl. *knock-down* /knək-daʊn/, *knock-out* /knək-aʊt/ > rom. *cnocdaun* /knokdaun/, *cnocaut* /knokaut/ - bg. *нокдаун* /nokdaun/, *нокаут* /nokaut/. Influența grafiei asupra formelor românești este parțială, diftongul /au/ fiind redat în pronunție și chiar în scris. Este interesant că anglicismele respective sunt asimilate grafic, deci și fonetic;

engl. *laser* /leɪzər/ > rom. *laser* /laser/ - bg. *лазер* /lazer/ - în bulgară a fost împrumutat prin rusă *лазер*;

engl. *mohair* /məʊheɪ/ > rom. *mohair* /mohair/ - bg. *мохер* /moher/;

engl. *toast* /təʊst/ > rom. *toast* /toast/, bg. *тост* /tost/.

engl. *trust* /trʌst/ > rom. *trust* /trust/ - bg. *тръст* /trɛst/.

Exemple pentru situația inversă, unde forma cuvântului din bulgară este doar transliterată, pe când în română se pronunță conform regulilor de redare a fonemelor englezești, sunt mai puține:

engl. *ketchup* /ketʃəp/ > rom. *ketchup* /ketʃăp/ - bg. *кетчуп* /ketʃup/. Din motivul recunoașterii formei inadecvate, în bulgară anglicismul începe să fie supus adaptării secundare – tot mai frecvent apare varianta fonetică /ketʃɛp/, ce redă mai exact rostirea etimonului;

engl. *walkman* /wɔːkmən/ > rom. *walkman* /wokmen/ - bg. *уолкмен* /wolkmen/

variantea lui *уокмен* /wokmen/. Nu este sigur că fonetismul cu /l/ în bulgară va rezista în continuare, întrucât împrumutul se află încă în curs de adaptare, circulând și cu formele /wokmen/, /wokmɛn/. Forma cu /l/ mai poate fi interpretată și ca hipercorectă. Altfel cuvântul *халф* /half/ < engl. *half* /ha:f/, a fost asimilat deja cu fonemul /l/, ca în română *half* /half/.

În afară de fluctuațiile indicate mai sus, mai pot fi amintite variantele dintre care una reflectă rostirea după grafie, iar cealaltă redă fonetismul englezesc. În majoritatea cazurilor cea de-a doua a apărut mai târziu ca rezultat al adaptării inverse:

În ambele limbi anglicismul *gentleman* - *джентълмен* a fost preluat la început cu rostirea după scris /dʒentleman/. Perioada în care a circulat această variantă n-a durat mult, însă s-a impus repede pronunția adecvată rom. /dʒentlmen/ - bg. /dʒentɫmen/.

Celelalte exemple sunt numai din română:

computer /komputer/ - /kămpjutăr/;

cocktail /koktail/ - /kokteil/, *container* /kontainer/ - /konteiner/;

jogging /dʒoging/ - /dʒoging/ - varianta cu /ʒ/ este cea secundară, rezultată din dorința de găsire a corespondenței dintre pronunție și grafie;

manager /manadʒer/ - /menădʒer/, /meniɔʒăr/ - numeroasele oscilații reprezintă procesul neterminat al adaptării.

pick-up /pikup/ - /pikap/ - măcar recomandată într-o anumită perioadă de timp, prima formă a cedat locul variantei pronunțate după rostirea englezească.

4.2. Grafia și adaptarea morfologică

Este vorba de o particularitate a limbii române de a separa în scris flexiunea unor substantive de proveniență străină. Întrebuințarea specifică a formelor articulate sau declinate ale unor anglicisme mai noi, și anume atașarea desinențelor sau articolelor prin cratimă este o practică deloc cunoscută ortografiei bulgare: *sul*, *flash-urilor*, *summit-ul*, *slums-urile*, *lobby-ul* etc. Acestea sunt considerate în lucrările de specialitate ca exemple privind gradul insuficient de adaptare a anglicismelor.

După părerea noastră, acest fenomen este grăitor în ce privește modul de adaptare la diferitele niveluri lingvistice. Noi suntem de părere că împrumuturile scrise cu liniuță sunt asimilate din punct de vedere morfologic, grafia lor dezvăluind adaptarea insuficientă la nivelul fonetico-fonologic, grafic și lexico-semantic. La această concluzie ne duc următoarele:

- procedeul este valabil numai la forme care își păstrează grafia originală: *mouse-ului*, dar *mausului*, *rackets-ii*, dar *racketii*, *stress-ul*, dar *stresul* etc., ceea ce înseamnă că variantele cu liniuță depind în primul rând de gradul adaptării grafice;

- desinențele cuvintelor cu tema în *-i* final vocalic sau semivocalic se alătură de

LINGVISTICĂ

obicei cu ajutorul cratimei. Prezența ei arată incertitudinea referitoare la pronunțarea secvenței vocalice obținute: cum ar trebui citită – ca diftong sau ca vocale în hiat: *city-ul*, *lobby-ul*, *story-uri*, *spray-urilor*, *cow-boy-ii*, *play-boy-lor*. În aceste cazuri se dovedesc importante motive de ordin fonetico-fonologic;

- utilizarea cratimei depinde adeseori de subiectivismul autorului textului. Nu există norme în ce privește criteriile de alegere a acestei grafii. Un cuvânt poate apărea cu sau fără liniuță în cadrul aceleiași publicații. Prin urmare, hotărârea cu privire la aspectul anglicismului folosit o ia cel care scrie pe baza simțului privind caracterul străin al împrumutului, deci gradul adaptării lexico-semantice;

- este interesant că liniuța nu se aplică niciodată la formele de plural al substantivelor neutre, înaintea desinenței *-e*. Dacă grafia cu cratimă ținea de gradul adaptării morfologice, trebuia să cuprindă toate mărcile flexionare, și nu numai unele dintre ele.

Concluzia pe care o putem trage este că fenomenul în discuție este caracteristic substantivelor neadaptate din punct de vedere fonetico-fonologic, grafic sau lexico-semantic și se datorează înclinației limbii române de a asigura trecerea liberă a neologismelor cu pronunția originală și sub aspectul lor scris păstrat din limba sursă. Instabilitatea formei scrise și vorbite nu împiedică însă funcționarea împrumutului ca unitate gramaticală căpătând caracteristici românești și arată că în română asimilarea morfologică a anglicismelor se produce înaintea celorlalte tipuri de integrare.

4.3. Grafia și adaptarea lexico-semantică

Există cazuri interesante în care scrierea își poate lărgi importanța și poate avea efecte semantice și stilistice. În română datorită reîmprumutării unui cuvânt pătruns în limbă mai de mult și asimilat deja din punct de vedere grafic, pot apărea omofone care reprezintă, de fapt, cuvinte distincte.

Astfel anglicismul recent *board* /bord/ „colectiv de conducere” se deosebește de vechiul *bord* „punte a unui vas” prin grafie, ambele având același fonetism. O asemenea situație există și la *break* /brek/ - „un fel de dans” și *brec* - termen sportiv; *training* /treening/ „pregătire profesională, antrenament” și *trening* „costum de sport”. În schimb la *jet* /dʒet/ „avion cu reacție” și *jet* /ʒet/ „curent de lichid” ne aflăm în fața unor omografe. De altfel, rostirea și grafia diferite ale lui *bax* „cutie mai mare” față de *box* „1. sport, pugilistică, 2. un fel de armă” transformă cele două anglicisme în dublete etimologice. Toate cazurile ilustrate se caracterizează prin tendința de diferențiere semantică prin distincțiile sub aspectul fonetic și grafic.

Uneori grafia fonetică nestabilită încă în uz poate avea valoare stilistică prin crearea unor conotații ironice și peiorative: „Ca niște adevărați *cauboi*, indienii de la Sidex vor să ne ia totul”; „biznismenul brașovean H.P. a fost pus în libertate” (citate

după Stoichițoiu-Ichim 2002. p. 251; pentru alte exemple în acest sens v. și Stoichițoiu-Ichim, 2001, p. 97-98). Un efect asemănător îl are în bulgară transcrierea propoziției întregi: „Девизът на премиера бил: *Правд Ту Би Българин*.” (ziarul „Труд”, 11.10.2000, p. 9)

5. Mecanismul adaptării grafice

După cum am mai menționat, împrumutul din engleză este împrumut savant, realizându-se în general pe cale scrisă, iar în prezent și orală. De aceea aspectul grafic al unui anglicism constituie, de obicei, prima manifestare a contactului lingvistic.

În română anglicismele pătrund mai întâi prin forma lor vizuală autentică. Rămâne în continuare de stabilit rostirea, și abia după ce acestea au fost asimilate din punct de vedere fonetico-fonologic, începe și procesul de adaptare la sistemul grafematic receptor. Deci, cu alte cuvinte, în română adaptarea fonetică o precedă pe cea grafică.

Obligativitatea situației din bulgară de a reda printr-un alfabet distinct formele originare duce la desfășurarea concomitentă a celor două tipuri de adaptare. Ca să fie preluat un cuvânt din engleză, acesta trebuie transcris și, ca să fie transcris, este necesară stabilirea aspectului lui sonor, iar în caz de transliterație forma vizuală determină fonetismul lui. Astfel, grafia se dovedește un factor puternic pentru accelerarea adaptării în general.

5.1. Gradele adaptării

Adaptarea reprezintă procesul transformărilor petrecute în forma și conținutul anglicismului, care cuprinde anumite etape – din momentul apariției noii unități, prin treptele care marchează evoluția ei, până la asimilarea acesteia - integrarea deplină în limba primitoare a anglicismului care și-a pierdut caracteristicile proprii din engleză și funcționează în sistemul receptor cu drepturi depline fără a mai putea fi recunoscut ca atare. Ținând seama de relativitatea granițelor dintre etapele adaptării, precum și de dinamismul procesului de împrumut din engleză, vom distinge următoarele trepte ale adaptării: adaptare inițială, în curs de desfășurare și asimilare.

Ca și celelate tipuri de adaptare, și cea grafică este favorizată în cea mai mare măsură de asemănarea structurilor dintre limbi, precum și de frecvența termenului împrumutat. Deci la diferitele anglicisme viteza cu care ating treapta asimilării este diferită: cele la care există coincidențe ale grafemelor și cele care au devenit cunoscute unor cercuri mai largi de vorbitori, se vor adapta mai repede la sistemul receptor. Totuși, îndeosebi în română, se simte din ce în ce mai mult acțiunea factorilor de rezistență – socio- și psiholingvistici: o mare parte a anglicismelor sunt termeni de specialitate, fiind folosiți de specialiști care nu sunt interesați prea mult de „românizarea” lor; caracterul internațional al multor anglicisme și dorința de a nu le

LINGVISTICĂ

îndepărta formele grafice ca să fie mai ușor recunoscute; cunoștințele tot mai bune de limbă engleză și convingerea multora că stăpânirea limbii reprezintă un atestat al culturii lor etc.

5.1.1. Adaptarea inițială

Este gradul anglicismelor incomplet sau deloc adaptate, care se deosebesc prin caracterul lor străin. Dicționarele le califică drept cuvinte engleze sau americane, iar în lucrările multor autori apar sub denumirile de xenism / peregrinism (Deroy, 1956, p. 224), barbarism (Pușcariu, 1976, p.372), чуждица (în mai toate lucrările bulgărești de specialitate: de ex. Vâtov, 1995, p.65, Stankov-Murdarov, 1983, p.6). Ei toți desemnează „corpuri străine în organismul limbii” (Pușcariu, *ibid.*). Reprezintă o sferă practic deschisă, unde apar și întrebuițări izolate care pot rămâne la această treaptă fără a fi adaptate în continuare. Impresionează faptul că, din punct de vedere numeric, anglicismele care pătrund la această etapă în română sunt mai multe, întrucât împrumutul din engleză se efectuează în general pe cale scrisă, neavând astfel nici o barieră, spre deosebire de bulgară.

În română această categorie cuprinde un număr mare de anglicisme, care se scriu identic cu etimoanele lor, conținând în grafie litere periferice și grupuri de grafeme străine sistemului românesc. Majoritatea sunt împrumuturi recente, dar sunt și unele intrate mai de mult în limbă a căror grafie nu s-a modificat încă: *bridge, dancing, design, stewardesă, team, whisky*. Dintre cuvintele mai noi care se scriu numai etimologic pot fi citate: *briefing, computer, hardware, joint-venture, juice, killer, marketing, show-business, workshop*. Faza inițială este parcursă repede când aspectul etimonului se înscrie automat în sistemul grafematic românesc: *card, clip, comics, fixing, hit, poster, spot, top*.

În bulgară gradul adaptării inițiale coincide cu momentul transcrierii sau transliterației anglicismelor, trecând aproape neobservat.

Constituie o excepție anglicismele preluate cu scrisul latinesc. Până acum grafia latină nu se strecura în texte bulgărești decât în unele dicțoane și expresii, mai ales din limbile latină sau franceză, precum și în cazul citatelor, păstrându-și caracterul străin și elitar. Influența engleză a adus grafia latinească în inscripții, titulaturi sau firme datorită marelui prestigiu al limbii. În cadrul substantivelor comune a fost depășită bariera scrierii cu alte litere mai ales la abrevieri și la unii termeni izolați care stau la granița dintre apelative și numele proprii: *Change, e-mail, Windows, Word*. Pătrunderea unor asemenea grafii este înlesnită atât de internaționalizarea anglicismelor, cât și de faptul că fiecare bulgar se pricepe la scrisul și cititul alfabetului latin.

Iată câteva exemple din presa actuală de texte în care sunt inserate grafii latinești: „Култът към звездите или как Star Wars промениха света” (titlu din

ziarul *Стандарт*, nr.12. din 3.dec.2000, p.50); „През 1985г. е регистриран първият domain name...Въпреки че може да работите с файлове в компресираната папка с drag-and-drop технологията... WordPad не може да се стартира от Word...може да изберете Extract-командата.” (в. *Капитал*, suplimentul *Капитал Net*, nr.1, 30 sept.-6 oct. 2000); „Shake с Дзукеро (titlu) ... В албума, миксиран в Real World Studio на Питър Гейбриъл, авторитетно се обажда и Бари Уайт” (ziarul „Капитал”, suplimentul *Капител*, 7-13 dec.2002, p.1).

5.1.2. Anglicismele în curs de adaptare

Constituie faza intermediară care reflectă evoluția cuvântului în drumul lui spre asimilare. Se caracterizează printr-o formă tranzitorie – neavând nici numai trăsăturile etimonului, nici numai pe cele ale limbii primitoare. Poate să cuprindă o perioadă destul de lungă pentru unele unități sau să treacă neobservat pentru altele în funcție de factori diferiți la fiecare tip de adaptare și de specificul fiecărei limbi. De regulă, în bulgară această etapă de tranziție decurge cu mai mare ușurință și durează mai puțin decât în română.

Din punctul de vedere al grafiei în faza amintită anglicismele se deosebesc prin două caracteristici generale: circulația cu grafii hibride și existența variantelor.

Anglicismele scrise într-o manieră hibridă combină scrierea etimologică și cea fonetică, îndepărtate atât de forma originară, cât și de grafia după normele limbii receptoare. Bineînțeles, exemplele sunt mai numeroase în cazul românei: *cockteyl, ghey, golgeter, hamburgher, naylon, offsaid, rakeți, wischy*. De obicei, nu sunt încurajate de normă și sunt respinse de lingviști (cf. Hristea 1995; Avram 1997). Fac excepție câteva grafii recomandate de dicționare: *beatnic* (DEX, MDN) - nici *beatnik*, nici *bitnic*; *dandi* (DOOM, DEX, MDN) - nici *dandy*, nici *dendi*; *raket* (DCR) – nici *racket*, nici *rachet*; *shoking* (DCR) – nici *shocking*, nici *șoching*.

În bulgară pot fi semnalate unele grafii mixte latino-chirilice: *Dot-ком, Web-caйм*.

Cealaltă deosebire a etapei tranzitorii a adaptării o constituie variațiile grafice, care vor fi discutate la **5.2**.

5.1.3. Asimilarea

Pierzându-și trăsăturile caracteristice limbii-sursă, unitățile asimilate funcționează neîmpiedicat în sistem, uneori neputând fi recunoscute ca anglicisme decât de specialiști. Prin acest grad se caracterizează formele scrise fonetic, subordonate complet principiilor ortografice ale limbilor receptoare, stabilite sub o singură formă. Sunt anglicisme care au pătruns în limba vorbită și asimilate și din punct de vedere fonologic, de ex. *blugi, buget, cec, fotbal, hol, henț, penalti, scheci*,

LINGVISTICĂ

smoching, volei. În bulgară acestea sunt toate grafiile care nu au variante și nu conțin grafeme latinești.

Trebuie precizat faptul că etapele arătate nu sunt obligatorii pentru toate împrumuturile. Existența stadiilor de adaptare este proprie pentru fiecare anglicism în parte. Ea depinde de gradul de apropiere a structurii lui față de sistemul receptor, de măsura în care se simte caracterul străin al împrumutului, precum și de frecvența de întrebuințare. În afară de aceasta, vechimea nu înseamnă întotdeauna că un cuvânt este integrat complet în limbă: anglicismul *team*, de exemplu, a fost atestat încă în anul 1936 de Al.Graur, dar încă nu este adaptat în întregime nici din punct de vedere grafic, nici din punct de vedere semantic.

5.2. Variantele

Variantele simbolizează evoluția și direcția transformărilor petrecute în cursul integrării. Existența lor mărturisește că procesul adaptării încă nu s-a finalizat.

În cartea sa *Probleme ale exprimării corecte* (p.28-30) Mioara Avram distinge între variante din normă și din uz. Variantele în normă (dubletele) sunt cele admise în DOOM, folosite în exprimarea neutră din punct de vedere stilistic, având adesea o pondere egală în uz. Variantele în uz nu sunt înregistrate în dicționarele normative și pot fi extrem de numeroase.

În lucrarea de față noi am inclus însă nu numai dubletele, datorită faptului că împrumutul din engleză este un proces foarte dinamic în limba actuală și recomandările normative adesea rămân în urma uzului, variantele putând fi, de asemenea, indici ai unor tendințe importante ale adaptării. Bineînțeles că am exclus întrebuințările individuale sau izolate, le-am ales pe cele semnificative cu oarecare frecvență în uz.

Numeroase variante grafice ale împrumuturilor se găsesc în exclusivitate în română. În cele mai multe cazuri variația apare între scrierea etimologică și cea fonetică, alteleori reflectă șovăielile la stabilirea pronunției.

body-guard / bodi-guard / badigard: DCR înregistrează primele două variante, iar cel de-a treia apare în ultimul timp în presă, reprezentând aspectul vizual al fluctuației fonetice.

broker (DCR, MDN) / *brocăr* (DN) – în realitate nu circulă în uz decât cu grafia originală, care s-a impus definitiv, reprezentând astfel un caz de adaptare inversă.

bungalov (DEX-84, DN – varianta *bungalou*) / *bungalou* (DOOM, DEX-98, DCR, MDN) / *bungalow* (întâlnit în presă).

by-pass (MDN) / *bai-pas* (DN) - DCR recomandă scrierea etimologică cu varianta *bai-pas*, care însă intră în contradicție cu rostirea specificată /bai pes/. Faptul că ediția revizuită și actualizată a Dicționarului de neologisme din anul 2000 prevede

deja grafia englezească, spre deosebire de recomandarea formei adaptate din 1986, arată că și aici este vorba de revenire la scrierea originală, deci de adaptare inversă.

camping (DOOM, DEX, DCR) / *chemping* (întâlnit în presă).

clearing (DCR: scris și *cliring*) / *cliring* (DOOM; DEX: scris și *clearing*) – cronologizarea atestărilor după apariția lucrărilor lexicografice duce la concluzia că fluctuațiile la acest anglicism rezultă din adaptarea lui inversă.

cocktail / *cocteil* / *coctail* – un caz complicat, având în vedere indicațiile normative: În DOOM și MDN este recomandată scrierea fonetică, DEX indică aceeași formă, dar și varianta *coctail* ca urmare a pronunțării nestabilite pe deplin; DCR îl prezintă doar în sintagma *cocktail Molotov* cu grafia englezească.

congressman (forma mai veche) / *congresman* (DOOM, DEX, MDN) / *congresmen* (întâlnit în presă).

grapefruit / *grape-fruit* / *grefrfruit* (DOOM, MDN); DEX indică de asemenea pe *grefrfruit*, dar specifică și forma *grape-fruit*; în scris cuvântul poate apărea și conform regulilor englezei *grapefruit*.

mouse (DC) / *maus* (MDN) – deocamdată circulă și sub forma etimologică, și cu grafia fonetică.

parking (întrebuințat frecvent) / *parching* (DEX, DOOM, MDN); DCR include ca variantă și pe *parking*.

pick-up (DOOM, ÎOOP, DEX, MDN) / *picup* / *picap* – cu toate că dicționarele recomandă scrierea etimologică, circulă și celelate forme care reflectă pronunțarea originară sau citită literal; impresionează faptul că varianta cea mai rară *picup* este dată în *Manualul de limbă română pentru studenții străini*^{*}. Totuși nu credem că adaptarea va fi definitivată, având în vedere faptul că acest cuvânt este întrebuințat din ce în ce mai puțin, din cauză că aparatul denotat nu se mai folosește aproape de nimeni.

racket (DCR: scris și *raket*) / *rachet*; *rackets* – *racheți* – varianta recomandată în DCR reprezintă o formă hibridă și nu ar trebui încurajată de normă.

sandviș / *sandvici* / *sanviș* / *sendviș* / *sendvici* / *sandwich* – numeroasele variante dezvăluie un caz destul de complex. Iată cum arată situația acestui cuvânt: DOOM și ÎOOP indică variantele *sandviș* / *sandvici*, DEX recomandă pe *sandviș* cu grafiele opționale *sandvici* și *sanviș*, iar MDN – pe *sanviș* și *sandvici*. Variația liberă la primii cinci termeni este, de fapt, ortoepică, aspectul scris reflectând oscilațiile de ordin fonetico-fonologic. Revenirea la grafia originară *sandwich* îl încadrează în categoria anglicismelor supuse adaptării inverse.

[*] Gr. Brâncuș, A. Ionescu, M. Saramandu. *Limba română. Manual pentru studenții străini. Anul pregătitor – semestrul I*. Ediția a IV-a. Editura Universității București, 1996.

LINGVISTICĂ

speech(DOOM, DEX, MDN) / *spici* (DN, DEX-S) – este interesant faptul că grafia înregistrată mai devreme reflectă forma asimilată a cuvântului, dar astăzi se folosește mai ales cu conotații ironice (v. în acest sens, exemplul la Stoichițoiu-Ichim, 2002, p.251).

strip-tease (DEX, DOOM, MDN) / *striptease* / *striptis* (DCR) – în raport cu liniuța cuvântul a fost discutat mai sus, l-am inclus aici pentru varianta fonetică, propusă de DCR.

taim-aut / *time-out* – DOOM și DEX recomandă grafia fonetică, dar prevăd și variantele etimologice, MDN nu include decât forma adaptată *taim-aut*, pe când DCR o indică numai pe cea englezească *time-out*.

Variantele legate de scrierea compuselor au fost discutate la punctul respectiv.

Fluctuațiile grafice în română sunt extrem de răspândite, putând fi înregistrate uneori chiar în paginile aceleiași publicații. Un fapt curios este apariția variantelor chiar în cadrul unui articol dedicat anglicismelor. În Băncilă-Chițoran, 1976 se găsesc următoarele inconsecvențe: p. 36 – *fading*, p. 42 – *feding*; p. 36 – *chek* (formă hibridă), p. 42 – *chec*; p.36 – *play-back*, p. 42 – *pleibec*; p. 42 – *coctail*, mai departe – *cocteil*.

Luând în considerație particularitățile adaptării grafice din bulgară, este explicabil de ce exemplele reflectă varietățile rostirii. Astfel variantele fonetice reprezintă și variante grafice: *драйвър* / *драйвер*, *конвейер* / *конвейр*, *леду* / *лейди*, *пъзел* / *пъзъл*, *сканирам* / *скенирам*, *тинейджър* / *тийнейджър*, *ферплей* / *фепрлей* etc. Acestea le mai pot fi adăugate și variantele siglelor scrise cu literele latinești sau chirilice, precum și *Internet* / *Интернет*, *Coca-Cola* / *Кока - Кола* / *кока-кола*; de asemenea *он-лайн* / *онлайн* < engl. *on-line* / *online*.

5.3. Adaptarea inversă

În anumite situații se ivește o nouă variantă de întrebuințare a unui anglicism asimilat deja în limbă. Fluctuația nou-apărută se datorează dorinței de a reveni la forma originară, de a scurta distanța apărută în consecința proceselor adaptării. Astfel de cazuri le-am numit prin termenul *adaptare inversă* sau *adaptare secundară*.

În cazul grafiei se observă la forme asimilate din punctul de vedere al scrierii, dar care au început să circule din nou și prin grafiile originare. Sunt specifice mai ales românei: *aisberg* / *iceberg*, *baipas* / *by-pass*, *brocăr* / *broker*, *clown* / *clown*, *feribot* / *ferry-boat*, *ghem* / *game*, *interviu* / *interview*, *jaz* / *jazz*, *lider* / *leader*, *meci* / *match*, *miting* / *meeting*.

În cursul expunerii au fost menționate și alte exemple de adaptare inversă.

6. Concluzii

6.1. Caracteristici comune

Sistemele grafematice pe care le aplică cele două limbi receptoare sunt bazate pe principiul fonematic. Prin urmare, adaptarea grafică este strâns legată de cea fonetico-fonologică și se caracterizează prin direcția spre redare vizuală a aspectului sonor al anglicismelor.

6.2 Specificul grafiei împrumuturilor în cele două limbi

6.2.1. Româna și bulgara întrebunțează sisteme diferite de scriere – literele latine și cele chirilice. Acest fapt determină specificitățile adaptării grafice. Româna preia cuvintele engleze cu forma originală, stabilește ulterior pronunția lor și abia după aceea le subordonează normelor sale ortografice. Bulgara, nevoită să transpună aspectul lor scris în alfabet chirilic, recurge la transliterație, sau, în cele mai multe cazuri, la transcriere, ceea ce înseamnă că le supune concomitent adaptării grafice și fonetico-fonologice.

6.2.2. Abateri de la normă se observă în bulgară în ce privește redarea unor sigle și a altor cuvinte izolate prin literele latine.

6.2.3. Scrierea compuselor, o problemă importantă în cazul anglicismelor, marchează tendința de întrebunțare frecventă a cratimei în română și preferința bulgarei pentru grafii sudate.

6.2.4. Etapele adaptării sunt parcurse cu viteză diferită în cele două limbi. În timp ce în bulgară primele două faze sunt trecute aproape neobservate datorită transcrierii, în română există o mare categorie de anglicisme aflate la gradul inițial. Din același motiv variațiile grafice și cazurile de adaptare inversă sunt mult mai numeroase.

6.2.5. Pe baza particularităților celor două limbi, se poate trage concluzia că în bulgară adaptarea grafică constituie un factor extrem de favorabil adaptării în general. În schimb, în română nefiind o barieră inițială, se împrumută mult mai ușor cuvinte străine, dar adaptarea care va urma este încetinită.

6.2.6. În legătură cu particularitățile ortografiei mai merită remarcate unele influențe din partea englezei în acest domeniu în română, și anume scrierea cu majuscule a numelor lunilor sau a substantivelor din titluri cu majuscule – procedeu folosit mai ales la anunțuri publicitare și în traduceri din cauza interferenței.

S-ar putea spune că influența engleză își lasă amprenta asupra scrierii în cele două limbi, în măsura în care în română anglicismele recente scrise etimologic alcătuiesc un grup considerabil a cărui cantitate îngreunează ortografia și ortoepia. În bulgară ne putem referi la scrierea mixtă unde, se pare, se șterg piedicile de inserare

LINGVISTICĂ

în texte a grafiilor latinești. Totuși, acestea nu pot fi numite deocamdată inovații, căci reprezintă mai ales numărul crescut al anglicismelor aflate la treapta inițială a adaptării grafice.

Rămâne de văzut dacă această mare cantitate de anglicisme scrise etimologic în română și grafiile latinești în bulgară vor rezista cu timpul, influențând sistemele receptoare și aducând o inovație.

Bibliografie

DEROY 1956: Louis Derooy, *L'emprunt linguistique*, Paris, Société d'Édition „Les Belles Lettres”.

AVRAM 1987: Mioara Avram, *Probleme ale exprimării corecte*, București, Editura Academiei.

AVRAM 1997: Mioara Avram, *Anglicismele în limba română actuală*, București, Editura Academiei, 31 p.

BĂNCILĂ-CHIȚORAN 1976: Florica Băncilă, D.Chițoran, *Remarks on the Morphological Adaptation of English Loan-words in Romanian*, „Analele Universității București. Filologie”, XXV, p. 35-44.

DANCEV 1981: Андрей Данчев, *Англицизмите в българския език*, „Съпоставително езиковедие”, бр. 3-5, София, p.190-204.

HRISTEA 1995: Theodor Hristea, *Ortografia și ortoepia neologismelor românești (cu specială referire la împrumuturile recente)*, „Limba și literatură”, vol. II, București, p.36-55.

MANOLOVA 1991: Мария Манолова, *Правописни проблеми при един тип сложни термини-думи*, „Български език”, XLI, кн. 5, София, p. 506-508.

PUȘCARIU 1976: Sextil Pușcariu, *Limba română. I. Privire generală*, reeditare din 1940, București, Ed. Minerva.

SECHE 1959: Mircea Seche, *Despre stilul sportiv*, „Limba română”, VIII, nr. 2, București, p. 80-98.

STANKOV - MURDAROV 1983: *Главоболия с чуждите думи*. съставители: В. Станков и Вл.Мурдаров, София, Наука и изкуство.

STOICHIȚOIU-ICHIM 2001: Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Vocabularul limbii române actuale: dinamică, influențe, creativitate*, București, Ed. All Educational, 158 p.

STOICHIȚOIU-ICHIM 2002: Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Asimilarea împrumuturilor englezești aspecte actuale ale dinamicii sensurilor. Aspecte ale dinamicii limbii române contemporane*, București, Ed. Universității din București, p. 249-262.

VĂTOV 1995: Върбан Вѣтов, *Фонетика и лексикология на българския език*, Велико Търново, Абагар.

Lucrări de referință

COD - *The Concise Oxford Dictionary*, Edited by H.W. Fowler, F. G. Fowler, Fourth Edition, Oxford University Press, 1956.

DAS – Silvia Pitiriciu, Dragoș Vlad Topală, *Dicționar de abrevieri și simboluri*, Ed. ALL EDUCATIONAL, București, 1998.

DC – N. Ionescu-Cruțan, *Dicționar de calculatoare, englez-român*, Ed. Niculescu, București, 1999.

DCR - Florica Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente*, Ediția a II-a, Editura Logos, București, 1997.

DEX-84 - *Dicționarul explicativ al limbii române*, cond.: I. Coteanu, L. Seche, M. Seche, Editura Academiei RSR, București, 1984.

DEX - *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, cond.: I. Coteanu, L. Seche, M. Seche, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.

DEX-S - *Dicționarul explicativ al limbii române. Supliment*, cond.: I. Coteanu, I. Dănilă, N.Tiugan, Editura Academiei, București, 1988.

DN - Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicționarul de neologisme*, Ediție a III-a, Editura Academiei, București, 1986.

DOOM - *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, redactor responsabil: M. Avram, Editura Academiei, București, 1989.

EEPD - Daniel Jones, *Everyman's English Pronouncing Dictionary*, Fourteenth Edition, extensively revised and edited by A. C. Gimson, London: J. M. Dent & Sons Ltd - Наука и изкуство, София, 1987.

ÎOOP - *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, Editura Academiei, București, Ediția a IV-a, 1983.

MDN – Florin Marcu, *Marele dicționar de neologisme*, Editura SAECULUM I.O., București, 2002.

WEBSTER - *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary*, Random House - Gramercy Books, New York, 1996.

БТР - *Български тълковен речник*, съст. Л. Андрейчин, Л. Георгиев и др., IV издание, допълнено и преработено от Д. Попов, Наука и изкуство, София, 1994.

РННД - Николай Антонов, *Речник. Нови и най-нови думи в българския език*, Пеликан Алфа, София, 1994.

РППП – *Речник за правоговор, правопис, пунктуация*, съст. Попов, Симов, Видинска, Атлантис • Кл. София, 1998.

РСБЕ – Лилия Крумова, Мария Чоролеева, *Речник на съкращенията в българския*

LINGVISTICĂ

език, Наука и изкуство, София, 1983.

РЧД-БАН - *Речник на чуждите думи в българския език*, съст. Филипова-Байрова, Бояджиев и др., София, Издателство на БАН, I издание, 1982, II фототипно издание, 1993.

РЧД-ЕЛПИС - *Речник на чуждите думи в български*, съст. Буров, Пехливанова, Издателство „ЕЛПИС“, В.Търново, 1995.

СИС - *Словарь иностранных слов*, Девятое издание, „Русский язык“, Москва, 1982.